

**І. Аліференко, директор
Чернігівської обласної універсальної наукової
бібліотеки ім. В. Г. Короленка**

ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕКА ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОУНБ ІМ. В. Г. КОРОЛЕНКА

СТРІМКИЙ розвиток інтернет-технологій та впровадження їх в усі сфери життя сприяють тому, що віртуальний простір охоплює дедалі більшу частину нашого життя. Нинішньому користувачеві, який відчув усю привабливість доступу до ресурсів Всесвітньої мережі, сьогодні замало звичних для нього пропозицій щодо використання інформаційних і культурних ресурсів, які книгозбірні надають у традиційно організованому бібліотечному просторі. Це примушує нас, бібліотекарів, замислюватися про необхідність переведення документів в електронну форму, розширення до них доступу.

Сьогодні бібліотеки, реалізуючи концепцію інформаційного суспільства, зберігаючи, обробляючи, поширюючи інформацію на традиційних і електронних носіях, займають ключову позицію серед постачальників інформаційних послуг. Сучасна бібліотека має володіти значними й різноманітними інформаційними ресурсами та засобами інформаційної взаємодії. Створення віртуального бібліотечного простору – це прояв поваги до користувачів і їх вибору, оскільки передбачає забезпечення максимального комфорту для відвідувачів при радикальному розширенні форм обслуговування, а якісно нова організація приміщень спонукає до роботи з різними видами інформації і сприяє її ефективності.

Проте існують проблеми формування фондів електронних бібліотек. Величезний масив документів, що потребують оцифрування, з одного боку, і

недофінансування відповідних програм (а це, у свою чергу, недостатня кількість потрібної техніки, програмного забезпечення чи взагалі їх відсутність) – з іншого, спонукають і бібліотекарів-практиків, і науковців до пошуків шляхів розв'язання цих проблем.

Робота над створенням фонду електронних ресурсів – один із пріоритетних напрямів діяльності Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка. З 2002 р. тут реалізується проект «Електронна бібліотека». Його мета – збирання електронних документів та створення цифрових аналогів друкованих видань історико-культурного значення для збереження культурної спадщини, що є у фондах бібліотеки та інших закладах культури м. Чернігова, а також запобігання фізичному зносу документів. Використання електронної бібліотеки (ЕБ) дає користувачам можливість для оперативного локального та віддаленого доступу до інтегрованого краєзнавчого ресурсу в електронному вигляді, розширює інформаційний простір бібліотеки та регіону шляхом інтеграції інформаційних ресурсів Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка у всесвітній інформаційний простір. Багато користувачів мають змогу працювати одночасно з одним і тим самим виданням. Процес формування фонду електронних ресурсів, функціонування ЕБ, технологію її ведення, режим доступу до її ресурсів визначає Положення про електронну бібліотеку краєзнавчих видань Чернігівщини.

В ЕБ матеріал згруповано за абеткою та хронологією на 7 сторінках, що є зручним для користування.

Першою було впорядковано сторінку «Наші видання» (<http://libkor.com.ua/index.php?id=4&sid=13>), що на серпень 2015 включала 170 видань: статистичні, методичні матеріали, бібліографічні покажчики, видання краєзнавчого змісту.

На сторінці «Книжкова пам'ять України. Чернігівщина» (<http://libkor.com.ua/index.php?id=4&sid=10>) зібрано 60 оцифрованих рідкісних видань із фонду бібліотеки. Їх відбір для оцифрування проводиться працівниками відділів краєзнавства та зберігання фонду з урахуванням попиту користувачів. Найбільшу популярність мають краєзнавчі видання XVIII–XIX ст. з історії краю, статистичні звіти, а також підшивки газети «Чернігівские епархиальные известия». Інколи видання оцифровують на прохання користувачів бібліотеки.

З метою популяризації творів місцевих авторів, ідучи назустріч їхнім побажанням, було створено сторінку «Митці Сіверянського краю» (<http://libkor.com.ua/index.php?id=4&sid=11>), на котрій розміщено електронні версії друкованих видань та самостійні електронні видання літераторів Чернігівщини – художні, історичні, мистецтвознавчі та ін. Відповідно до законодавства з кожним автором укладено договір на передання невиключного права на твір.

Одними з останніх новинок електронної бібліотеки є сторінки «Іменні колекції» (<http://libkor.com.ua/index.php?id=4&sid=9>) та «Тематичні колекції» (<http://libkor.com.ua/index.php?id=4&sid=14>). На них розміщуються електронні аналоги друкованих видань, що зберігаються у фондах бібліотеки і присвячені видатним особистостям, чия діяльність пов'язана з Чернігівщиною.

У заклик Будапештської Ініціативи «Відкритий доступ» наголошується на необхідності вільного доступу до статей із наукових журналів, оскільки навіть за невеликих обсягів вільний доступ є економічно обґрунтованим. Він дає людям неймовірно широкі можливості для пошуку й використання необхідної літератури, а роботи авторів отримують нову величезну аудиторію. Ця ініціатива здобула високу експертну оцінку науковців.

«Відкритий доступ» стосується лише наукових журналів, але, на мою думку, така ініціатива необхідна і для інших видань, особливо місцевих, які, попри малий тираж, могли б мати більшу аудиторію читачів.

Про необхідність формування фонду електронних аналогів місцевих періодичних видань ішлося у Стратегічному плані розвитку Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова на 2012–2016 роки» шляхом внесення змін до законів України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про обов'язковий примірник документів».

У 2010 р. Книжкова палата України проводила науково-дослідну роботу «Дослідження ролі й місця електронних аналогів видань і бібліографічних баз даних у системі соціальних комунікацій», в якій, зокрема, передбачалося вивчення можливості збирання, збереження та використання електронних оригінал-макетів друкованих видань. Але і сьогодні це питання не вирішено. На жаль, законодавством не передбачено, що фонд електронних копій сучасних періодичних видань України можливо форму-

вати не лише шляхом їх оцифрування, а й шляхом збирання електронних оригінал-макетів, що створюються редакціями друкованих ЗМІ засобами комп'ютерної техніки під час підготовки видань до друку. У більшості випадків редакції друкованих ЗМІ не використовують і не зберігають електронні оригінал-макети своїх видань, що призводить до втрати величезного обсягу електронної інформації.

Тому у співпраці з Департаментом інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Чернігівської облдержадміністрації в 2012 р. ми почали збирати електронні оригінал-макети місцевих друкованих періодичних видань для їх збереження і популяризації в рамках проекту «Періодичні видання Чернігівщини» (<http://libkor.com.ua/index.php?id=4&sid=12>). До цього проекту активно долучилися редакції місцевих газет, з котрими було укладено договори про співпрацю, відповідно до яких вони передають бібліотеці електронні аналоги друкованих випусків газет і журналів для розміщення їх в електронній базі «Періодичні видання Чернігівщини» та надання відкритого доступу до них із правом часткового копіювання.

Передавання електронного документа відбувається через FTP-сервер (протокол передачі файлів у комп'ютерних мережах) або на CD/ DVD-дисках, USB-накопичувачах чи електронною поштою. Вже зібрано більш як 40 комплектів електронних версій газет і 2 комплекти журналів за 2012–2014 рр. Ця робота триває і нині.

Для найкомфортнішого користування зазначеною базою планується прикріпити файли до автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи ІРБІС, щоб користувачі могли легко знайти потрібні їм матеріали, завантаживши повнотекстові файли. Крім того, електронні періодичні видання можуть бути доступними для всіх користувачів центральних бібліотек області, які підключені до бази. Такий крок не тільки наблизить місцеві видання до читачів, а й оптимізує бюджетні витрати на забезпечення бібліотек якнайповнішим репертуаром місцевих видань.

Недостатнє фінансування та недосконалість законодавча база не дають змоги швидко впроваджувати зазначений проект. Проте плануємо вирішити проблему розміщення та збереження електронних копій на сервері. У перспективі – придбання потужнішого сервера з відповідним програмним забезпеченням. Але найближчим часом, на прохання редакторів періодичних видань, доступ до періодики буде відкритим. Розробляється система авторизації користувачів.

Тож на сьогодні, за умов подорожчання передплатних видань, недостатнього фінансування виготовлення паперової версії видання і впровадження інтернет-технологій, комбіновані видання – єдиний можливий спосіб забезпечення найбільшого репертуару періодики в бібліотеках ЦБС. При цьому електронна версія залишається повним відповідником друкованої, бо вона фактично являє собою оригінал-макет видання, з якого здійснюється тиражування.

Збирання та використання електронних аналогів друкованих видань сприяє кращому збереженню фондів бібліотеки, адже користувач отримує не дру-

кований примірник, а лише його аналог, тоді як друковане видання буде збережено. Необхідно внести зміни до Закону «Про обов'язковий примірник документів», які б врегулювали доставляння електронної версії друкованого місцевого видання для формування фондів обласних бібліотек як регіональних депозитаріїв.

Водночас постають проблеми статистичного обліку користувачів, котрим надаються послуги такого віддаленого доступу до баз даних, та книговидачі. До цього часу ще не розроблений стандарт, в якому б передбачалося фіксування саме таких відомостей, адже досі є чинним міждержавний стандарт ГОСТ 7.20-2000 «Бібліотечна статистика», де в п. 6.1 зазначається, що одиницями обліку електронних видань є екземпляр і назва, а в п. 6.2 – що екземпляром для електронних видань є дискета й оптичний диск (CD-ROM і мультимедіа). Тобто видача електронних видань, визначених ДСТУ 7157:2010 «Видання електронні. Основні види та вихідні відомості», стандартом не передбачена. І справді, виходить, що значна кількість користувачів і книговидачі взагалі не враховуються у бібліотечній статистиці. Тому електронна бібліотека періодичних видань поки що формується з перспективою на те, що законодавством будуть урегульовані питання як передавання електронних аналогів друкованих періодичних видань, так і їх використання та популяризації.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, ще раз хочеться наголосити на нагальній потребі вирішення ряду питань для полегшення створення електронних бібліотек. Це: внесення змін до Закону «Про обов'язковий примірник документів» стосовно комплектування бібліотек електронними аналогами друкованих періодичних видань; удосконалення авторського права в частині використання електронних оригінал-макетів видань; забезпечення однієї точки доступу (електронного депозитарію) до електронних видань країни на базі Книжкової палати України; вдосконалення стандарту «Бібліотечна статистика».